

# Kompetenceplan for håndværk og billedkunst på Steiner HF

## Indledning

Rudolf Steiner skolen er tolvårig med en otteårig grundskole og en fireårig overskole/overbygning. Denne kompetenceplan relaterer sig til overskolen/overbygningen i faget håndværk og billedkunst dækkende for undervisningen fra 9. til 12. klassetrin. På Steiner-skolerne tilrettelægges undervisningen, så et fags progression og sammenhæng er tilpasset den unges alder. Således danner den almene udvikling af det unge menneske grundlag for de faglige temaer, der undervises i for hver årgang. Læs mere i "Introduktion til Rudolf Steiner-skolens læreplan". Emneområder i håndværk og billedkunst kan være forskellige fra skole til skole.

Ved godkendelsen af den toårige Steiner-hf for skolernes 11. og 12. klassetrin skal hf-læreplanerne følges. Da fagene håndværk og billedkunst sammen med kunstbetragtning dækker hf-fagene Billedkunst C og Design og arkitektur C og B (stx), følges hf-læreplanerne for disse fag sammen med kompetenceplanerne for Kunstbetragtning og Håndværk og billedkunst på skoler, hvor hf-fagene udbydes. Denne kompetence har overvejende fokus på den praktiske, øvende del af fagene, hvor kompetenceplanen for Kunstbetragtning har fokus på den mere teoretisk øvende del af fagene.

Link til læreplaner for hf: <https://uvm.dk/gymnasiale-uddannelser/fag-og-laereplaner/laereplaner-2017/hf-laereplaner-2017>

## Formål og perspektiv

Håndværk vil sige "virket med hænderne" hvilket er en nærmest polær beskæftigelse i forhold til det "hoved"arbejde som i øvrigt finder sted i skolelivet. Alene af den grund er håndværket godt som afveksling i elevernes dagligdag. Set i en større sammenhæng er det i arbejdet med håndværk om noget sted tydeligt, hvordan en ide kan blive til virkelighed gennem handling i en skabende proces; dvs. at eleven i håndværket øver sig i at være skabende.

Eleverne præsenteres for og arbejder med en række forskellige håndværk i perioder på mellem 3 og 8 uger. Fælles for alle perioder er, at eleverne stilles over for et materiale, de skal arbejde med, en opgave de skal løse, og hertil redskaber, de skal lære at kende og anvende i processen. Måden de løser opgaven på, er individuelt forskellig - idet der normalt ikke bliver udleveret tegninger og målkrav. Det betyder, at hver elev løser opgaven på sin måde i løbet af arbejdsprocessen, og elevernes arbejder er derfor oftest unika. Her er altså tale om kunsthåndværk. Materialet kan fx være jern, og opgaven kan være at lave en lystage. Et antal modeller er stillet frem; eleverne får udleveret et stykke jern, de har et værksted til rådighed med en esse, ambolt og værktøj; ligesom de har en lærer, der kan vejlede. Det, der herefter kræves af eleven, er en fordybelse, hvor han/hun glemmer sig selv for at koncentrere sig fuldstændigt om materialet og arbejdet hermed. Eleven skal så at sige handle med hænderne ud fra en erkendelse af eller oplevelse med materialets egenart. Eleven kommer i denne proces ind i en dialog, hvor materialet svarer på de handlinger han/hun gør i form af et konkret resultat af f.eks. et hammerslag, og hvis resultatet ikke er tilfredsstillende, må man forsøge sig med korrektioner. Det vil sige, at håndværket giver mulighed for tilbagemelding på en helt anderledes måde end det reflektionsarbejde, der finder sted i fag som historie, geografi og samfundsfag. I håndværket øves således dømmekraften, ikke efter en tilbagemelding fra læreren, men nu og her i arbejdsprocessen, og det er eleven selv, der dømmes sin egen indsats. Arbejdet med håndværk kan således ses som et redskab til at styrke tænkningen og fagligheden gennem viljesbaseret arbejde (dvs. handle, iagttage, tænke, korrigere

og handle i fortløbende proces).

Hver enkelt elev skal præstere en viljesindsats, når han/hun gennemgår den lange seje proces som er nødvendig for at bearbejde et materiale, så der kommer et resultat ud af det. At komme igennem barrierer af fejl, modstand og egen utilstrækkelighed er en lang sej proces - men når det lykkes, kan eleverne komme ind i en tilstand af rytmisk flow som kan bærer dem igennem. Her har også det sociale fællesskab en betydning. Det fællesskab, der ofte hersker i et værksted har en særlig karakter, idet alle elever samtidigt befinder sig i en arbejdsituation, hvor den enkelte er fordybet i og koncentreret om arbejdet med at bearbejde materialet. Alle elever skal løse samme opgave, men på sin egen måde og kan derigennem inspirere hinanden; dette synliggøres eller høres af alle i værkstedet og er med til at skabe en god og varm stemning.

De kompetencer, der er resultatet af evner, kvaliteter og erfaringer øvet i håndværksundervisningen kan overføres og bruges i alle andre sammenhænge.

De erfaringer eleverne får i håndværksundervisningen; at en idé kun kan virkeliggøres med en viljesmæssig indsats og at øvelse og fordybelse nærmer idé til produkt, kan bruges i næsten alle andre sammenhænge.

## **Omfang**

Eleverne fra 9. til 12. klasse har skiftende håndværk i alle 4 år, de fleste forløb varer mellem 3 og 6 uger. Timetallet veksler fra skole til skole, men kan se ud som følger: de to første år har eleverne 6 ugentlige lektioner, de to sidste år har de 4 ugentlige lektioner. Dette eksempel giver i alt: 800 lektioner

## **Emneområder**

### **Skosyning**

Der arbejdes med læder, og eleverne fremstiller et par håndsuede sko i egne mål og design: bindesyet og randsyet. Eleverne skal lære at tilrettelægge en arbejdsproces, der kræver kræfter, udholdenhed og en vis arbejdsrytme og præcision, herunder en række håndværksmæssige krav (syning med begtråd og svinebørster). Elever opnår praktisk kendskab til og respekt for materialer og fremstillingsproces. De lærer at forme et tredimensionalt produkt, der skal passe, af et "fladt" stykke lædermateriale med eget design og måltagning med overlæder (nørtler), læring ved mesterlære, anvisning.

### **Kompetencemål for skosyning**

*Undervisningen giver mulighed for at kunne:*

- forstå og gennemskue en fremstillingsproces
- følge praktiske anvisninger
- tage mål og omsætte til mønster.
- omgås værktøj og maskiner hensigtsmæssigt og sikkert
- yde præcision og korrekthed i udførelse
- opnå vedholdenhed i indsats af kræfter
- opøve et målrettet og tidsmæssigt overblik (ca. 40 timer)

## Kurvefletning

Eleverne arbejder med pil, der i våd tilstand er et meget formbart, smidigt og blødt materiale. Opgaven er at fremstille tredimensionelle former/rum. Der kræves godt håndelag, omhu og fordybelse, ligesom det kræves, at eleven kan komme ind i en god rytmisk arbejdsproces. Disciplinen kræver, at man kan disponere materialet af meget forskellig tykkelse til en ensartet form.

### Kompetencemål for kurvefletning

*Undervisningen giver mulighed for at kunne:*

- arbejde vedholdende
- vise fornemmelse for materialet
- vise håndelag
- disponere tid og indsats
- følge de praktiske anvisninger

## Smedning

### Smedning i jern

Eleverne former i jern; de får praktisk erfaring med at skære, varmsmede og koldsmede. Følgende teknikker øves i arbejdet med varmsmedning: stukning, strækning, spaltning og bøjning. Eleverne sammenføjer ved nitning eller svejsning, ligesom de laver overfladebehandling ved at file og polere, og så laver de overfladebeskyttelse ved sort indbrænding. I varmsmedning laves mindre ting som lysestager, knager, værktøj - praktiske ting, som kan bruges

## Kobberdrivning

Ved formgivning i kobber øves tre discipliner: optrækning, driveteknik, lodning og ciseling med plastiske former og skrift - som giver mulighed for at lave et individuelt præg. Eleverne arbejder med overfladebehandling som polering og indfarvning med svovlsalt. Der laves skåle, evt. med låg, beholdere med hals, fx olielamper, kunsthåndværk og smykker.

### Støbning

I broncestøbning arbejdes med 3 teknikker: voksmodel form perdu, støbning i støbesand (formsand) og sepi. Eleverne former selv modeller i voksform/lerform, og de former i hård voks, som bearbejdes med knive og file. I støbningen gennemgår metallet en forvandlingsproces fra flydende tilstand til hårdt og formet materiale, hvis overflade efterbehandles således, at metallet føres til den smukkeste mulige fremtrædelsesform.

### Sølvsmedning

Sølvsmedning er en disciplin hvor alle tidligere teknikker anvendes, men nu mere forfinet. Der arbejdes fx med kold og varm driveteknik, og der arbejdes med lodning, relief og en form for overfladebehandling som kaldes hvidtkogning i svovlsyre. Eleverne laver smykker, men også tredimensionelle genstande som æsker, evt. med låg.

## Kompetencemål for smedning

*Undervisningen giver mulighed for at kunne:*

- præstere udholdenhed i arbejdsindsats
- udvikle gode iagttagelsesevner
- omsætte en ide til en konkret unik genstand
- arbejde med beslutsomhed i handling
- oparbejde selvkontrol
- arbejde fokuseret, nærværende og overskue tidsforbrug
- demonstrere viljeskraft
- udvise nøjagtighed
- vise praktisk dømmekraft

## Snedkeri

I snedkeri vælges individuelle opgaver, der er en udfordring for tænkningen, praktisk tilrettelæggelse og øvelser i at bearbejde træ til på forhånd tegnet brugsgenstand/møbel, håndtering af værktøj som stemmejern og høvl, fx slibning, boremaskiner, rystepudser, stiksav m.v. - og sikkerhed i omgang med disse værktøjer samt hensigtsmæssigt valg af materialer. Der anvendes samlingsmetoder som tapning, dyvling og sinkning. Eleverne besøger en møbelfabrik eller et større maskinsnedkeri.

### Kompetencemål for snedkeri

*Undervisningen giver mulighed for at kunne:*

- arbejde fokuseret, nærværende og overskue tidsforbrug
- gennemtænke og tilrettelægge en arbejdsgang praktisk
- arbejde med præcision i brug af måleredskaber
- arbejde målrettet og vedholdende efter plan
- håndtere fagets værktøj og materialer hensigtsmæssigt og sikkert

## Vævning

I tekstilformgivning, vævning eller tilskæring gennemgår eleverne to områder, der i stigende grad overgår til på den ene side egen formgivning, og på den anden side kræver præcision. Arbejdet med garner, stof, pap eller papir har fra begyndelsen en håndværksmæssig karakter. Alle, også helt enkle genstande der fremstilles, er formålsbestemt af og til dagligt brug. Sammenhængen med den praktiske anvendelse skal være tydelig. Undervisningen skal formidle indblik i materialer og teknikker i sammenhænge, i funktioner, materiale og form og i de problemfelter, der er mellem menneske, maskine, produktion, industri.

Spinde- og væveteknik: Materialet forberedes ved: rensning, kartning, farvning af uld og silke. Der undervises i materialelære og tekstilkendskab samt fremstilling af garn i forskellige kvaliteter, uld, silke, bomuld og kunststof med henblik på egnet anvendelse. Der gives praktisk kundskab i

spinding ved ten og rok.

Vævning på rammevæv og skaftevæv giver indsigt i og beherskelse af enkle mønstre og teknik i opsætning af og vævning i mønstre på skaftevæv. Det er også særlig vigtigt at øve koordinationen eller overensstemmelsen mellem hænders og fødders bevægelser. Der undervises i væveteori og praktisk/kunstnerisk udførelse af enkle brugsting fra mindre tøjstykker, sjaler og tørklæder eller større tøjstykker, tæpper, løbere osv. måske til egentlig gobelintekniker. Billedvævningsteknik. Der lægges op til individuel formgivning.

Besøg på væveri eller vævværksted, tekstilfabrik eller tekstilmuseum giver indsigt i tekstilteknologi. Eleverne skal gøres bekendt med de udviklingskridt som menneskeheden fra oldtid til industrielt samfund har gennemløbet i tekstilbranchen, og fremstilling af kunstfibre/viscose.

Tekstile håndværk videreføres i 11. klasse med vægt på farveprocesser: plantefarvning, serigrafi og batik. Der tilstræbes en håndværksmæssig teknisk vinkel og overgang til industrielt design, oftest er man dog nødt til at vælge kun et område af tidsmæssige grunde, hvorfor beskrivelsen her er begrænset.

### **Kompetencemål for vævning**

*Undervisningen giver mulighed for at kunne:*

- planlægge og strukturere komplekse fremstillings- væveforløb
- beherske grundlæggende færdigheder og arbejdsteknikker/opsætning af og vævning på simpel rammevæv, evt. koordination af hænder og fødder i skaftevæv
- karte og spinde jævnt på rok
- gennemskue vævetechnik (skaft) og mønster-rapportdannelse (hvis skaftevæv)
- udvikle eget design i farver og mønstre, materialevalg mv.
- forstå enkle væveprincipper i industriel tekstilfremstilling
- arbejde fokuseret, nærværende (væve jævnt og fejlfrit) og overskue tidsmæssigt

### **Kartonnage og Bogbinding**

Der lægges vægt på, at elever gennemskuer og herudfra kan tilrettelægge en arbejdsproces, arbejde præcist og håndtere værktøj og papirmaterialer logisk og hensigtsmæssigt. Der udføres kartonnageopgaver og traditionelle indbindingsmetoder med hæftning, høj- eller lavfalsede bøger, indfarvning og udsmykning af papir og forsats, ryg med forgyldning, reparationer og evt. særlige løsninger/design m.v. Der lægges vægt på individuel og æstetisk udformning.

### **Kompetencemål for kartonnage og bogbinding**

*Undervisningen giver mulighed for at kunne:*

- vise fortrolighed med kartonnagens og bogindbindingens principper
- omsætte design og ønsker til et konkret resultat
- tilrettelægge en arbejdsproces
- vise omtanke i brugen af materialer og værktøj

- afstemme form og indhold i hver enkelt bog
- vise præcision i arbejdet ved fx måltagning og udførelse
- se fejl og rette dem
- udtrykke sig individuelt, æstetisk mht. formgivning og balancere på grænsen mellem fornyelse og respekt for traditionen og håndværket
- vise hjælpsomhed og hensyn til andre i værkstedet

## Plasticering/skulpturelt arbejde i ler og sten

Der arbejdes med ler, gips evt. voks og støbning i andet materiale: gips, beton, metal og evt. træskæring. Tillige arbejdes en periode med stenhugning: marmor, kalksten eller granit.

9. klasse: Grundprincipperne for faget og indføring af de enkelte grundformer. Det er målet at bryde med naturalismen og arbejde sig mod en bevidst oplevelse af det rent formmæssige udtryk i flader, former og volumener. Til dette arbejdes med polariteter i rummet: tyngde-lethed, konkav-konveks, ro-bevægelse, ret-krum osv.

11. klasse: Skulptur og relief i ler. Der arbejdes med figurkompositioner af forskelligste art, hvor det tilstræbes at nå til enhed og harmoni i det valgte formsprog, forhold mellem figur og det omgivende rum, fra relief til frontal fuldplastik, tredimensionalitet og flerperspektiv; skulpturen skal stemme hele vejen rundt.

12. klasse: I fortsættelse af forrige års erfaringer arbejdes der med at give figuren/formen udtryk af bevægelse: at lade bevægelse og form være udtryk for indre sjælelige kvaliteter. Fx modsætningen sorg-glæde, eller i stilmodsatninger strengt nonfigurativt over for figurativt. Der udføres formforvandlinger i fx en række af figurer, forskydninger, forandringer og metamorfoser. Der kan tages udgangspunkt i naturstudier af planter eller dyr. Kunsthistoriske eksempler: Menneskeskikkelsens formprincipper. Der arbejdes med selvportræt, iagttagelse og fordybelse i ansigtets/hovedets former og udtryk/minespil, konkave og konvekse fladers afvekslen i forhold til udtryk samt metamorfosestudier. Iagttagelse af egne og medelevers arbejder og skoling i iagttagelse er et vigtigt metodisk element.

### Kompetencemål for plasticering

*Undervisningen giver mulighed for at kunne:*

- arbejde fortroligt med ler, træ og sten (evt gips og andre materialer) både i frie former og i praktiske opgaver (keramiske emner; skåle, kander m.v.)
- anvende plastiske grundformer
- iagttage og benytte overfladens taktilitet, "aflæse udtryk"
- vise sikkerhed i naturalistiske studier/øvelser (proportioner)
- skabe kunstnerisk sammenhæng i abstrakte former: volumen, balance, rytme osv.
- skabe individuelle løsninger og udtryksformer

## Tegning og grafik

Tegning med tilknytning til geometrisk- og projektionstegning er et område, hvor tænkningens bevægelighed udfordres og et præcist håndlag og teknik er central. Der arbejdes med teknisk tegning efter forlæg eller opmåling af emnerne, enkelt perspektiv og tredimensionalitet. Evt. eksplosionsgrafik.

Der foretages frihåndstegning efter iagttagelsen af genstande med blyant, tusch, kul eller kridt. Fx portræt eller figurtegning, croquis m.v.

Arbejdet med tegning koncentrerer sig om at lære at se tegningens eget sprog. At gøre erfaringer med diverse teknikker, lys-mørkeforhold, komposition, linjer, strukturer og flader i nonfigurative øvelser; grafiske grundøvelser i fladen, struktur, rytme, dynamik, sort-hvid harmoni, komposition og teoretisk perspektivanalyse, det gyldne snit.

Vigtigt er det også at behandle de nye grafiske, fotografiske og massefremstillingsteknikker (11. og 12. klasse); træsnit, kobberstik, raderinger (koldnålsraderinger og ætsegrafik) samt foto eller fotogravure og moderne computergrafik, laserprint mv.

12. klasse: Akvarelteknik øves sammen med enkel farvelære/skyggelægning. Faget læner sig op ad perspektivtegning og foregående års øvelser.

Tegning er også grundlag for maleøvelser og skulptur, arkitektur mv., og væsentligt for den øvrige undervisning i hele taget.

Foto anvendes som billedkunstnerisk værktøj: digital grafisk manipulation, photoshop og sammenhæng med illustrativ- og spilfremstilling.

### Kompetencemål for tegning og grafik

*Undervisningen giver mulighed for at kunne:*

- vise sikkerhed i aflæsning og gengivelse efter opstilling, model, natur
- vise præcision i måltagning og afsætning på papir; perspektiv. skyggelægning
- have rumlig fornemmelse i todimensionalitet; teknisk- og frihåndstegning
- fornemme/beskrive grafisk udtryk for følelser og stemninger
- anvende disse virkemidler og lovmæssigheder; herunder grafiske værktøjer
- vise fornemmelse for komposition og proportioner
- dokumentere stilfornemmelse og kendskab til grafiske værker inden for kunst, grafik og design (plakattegning)
- lave trykgrafik; Linoleumsnit til koldnålsraderinger og ætsgrafik
- anvende trykteknik og moderne grafiske og fotografiske printteknikker
- anvende digitale tegne- og billedteknikker

## Maling

Eleverne lærer at beherske teknikker, ligesom de får kendskab til stilarter, farvernes karakterer mv. Dette øves gennem opgaveløsning, og der tilskyndes til en progression mod øget selvstændighed i opgaveløsningerne; de finder egne løsninger på de fælles opgaver og frembringer efterhånden et mere personligt udtryk. Samtidig arbejder eleverne med en udforskning af områder i maleriet, i teknikker og udtryk. Endelig får eleverne gennem øvelserne et skærpet blik for billedets elementer, farvebalance, rytme, bevægelse osv. og fornemmelse for det stemte, for bl.a. harmoni og spænding. Læreren optræder mere og mere som rådgiver i selvstændigt valgte opgaveformuleringer og kan træde ind med erfaring og opmuntring ved hjælp af nye momenter af teknisk eller kunstnerisk art.

Hovedmotivet for maling i 10. klasse er farvelære og mere systematisk analyse af arbejderne/opgaverne: kontrastlære, farvekomposition, og farvestemninger. Teknik: lasur eller våd akvarel. Modsætningen mellem nordisk og sydlig malerkunst kunne være et ledemotiv i arbejdet med fx middelaldermaleriet frem mod 16 - 17. hundredetallets kunstnere, hvor kunstnere som Albrecht Dürer, Grünewald, Holbein og Rembrandt kunne betragtes.

Der kan i 11. klasse tages udgangspunkt i ekspressionisme-impressionisme som to grundkræfter i kunsten. Eleverne bringes til en oplevelse af forskellen og spillerummet mellem den figurative og nonfigurative, koloristiske kunstretning; et fordybet studie af de brudte farver ud fra grøn og jordfarver, inspiration fra nordisk romantisk maleri og kubismens tidlige tid, det flade maleri, fladen som mønster og stadig mere bevidst komposition.

Med baggrund i fysik/optik i 12. klasse hvor eleverne møder bl.a. Goethes farvelære, kan der tages udgangspunkt i farvekredsen for maleøvelser. Ofte er det menneskets portræt, der har dannet det figurative holdepunkt for studier af stilarter, udtryk og "billede af personligheden", det individuelle. Individuelt bestemt kan der også tages udgangspunkt i noget helt andet eller et nonfigurativt tema.

Teknisk kan det være gunstigt at udvide fra akvarel til æg-tempera eller oliemaleri på lærred.

### Kompetencemål for maling

*Undervisningen giver mulighed for at kunne:*

- vise kendskab til og erfaring med maleteknikker (akvarel og evt andre tempera, olie, pastel)
- vise kendskab til og erfaringer med farvernes egenart i udtryk og virkning
- vise kendskab og erfaring med farvekredse og systemer
- vise erfaringer i farvebalance og farveharmoniseringer hhv. gensidige virkninger i flade, form og komposition
- udtrykke stemninger i bl.a. kolde og varme, lyse og mørke, tunge og lette farver
- forstå og anvende tegneriske/grafiske virkemidler i maleriet; landskaber, blomster, portræt, det figurative; redegøre for disse

## Evaluerings

Elevernes arbejdsindsats og udvikling evalueres løbende af læreren såvel som efterfølgende i form af mundtlige og skriftlige feedback. De fremstillede produkter og elevens proces med arbejdet evalueres. Evalueringerne fremlægges for eleverne ved de to årlige elevkonsultationer og i vidnesbyrdet i slutningen af 10. og 12. klasse. Her beskrives elevens opnåede kompetencer og



faglige progression. Evalueringerne baserer sig på lærerens iagttagelser af elevens individuelle proces, arbejdsevne, koncentration og faglige samt sociale udvikling.